

ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕКСТІВ СУЧАСНОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ ЦЕРЕМОНІАЛЬНОЇ ПРОМОВИ

Олена ГУНДАРЕНКО (Кіровоград, Україна)

Стаття присвячена опису основних підходів до вивчення текстів сучасної американської церемоніальної промови, а саме: структурного, лінгвокультурного та лінгвопрагматичного.

Ключові слова: церемоніальна промова, структурний підхід, лінгвокультурний підхід, лінгвокультурний концепт, прецедентні феномени, лінгвопрагматичний підхід, функція.

The paper views the major approaches to studying the texts of contemporary American ceremonial speech, mainly: structural, linguo-cultural and linguo-pragmatic approaches.

Key words: ceremonial speech, structural approach, linguo-cultural approach, linguo-cultural concept, precedent phenomena, linguo-pragmatic approach, function.

Зростаючий інтерес сучасної лінгвістичної науки до вивчення публічних промов зумовлений необхідністю глибшого пізнання ефективних механізмів спілкування, насамперед, механізмів впливу на слухача / аудиторію. Увага нашого дослідження сфокусована на вивченні сучасної американської церемоніальної промови (далі – САЦП) як особливого типу публічного мовлення, що присвячене соціально вагомій урочистій події, яке надає особливого значення згуртованості національної або етнічної спільноти та її основним цінностям, тим самим зміцнюючи взаємозв'язки між окремими членами суспільства.

Мета нашої статті – виокремити та описати основні підходи до вивчення текстів сучасної американської церемоніальної промови.

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю вивчення композиційних характеристик церемоніального мовлення, а також специфіки функціонування засобів мовного впливу та одиниць збереження й трансляції культурно значущої інформації, що в сукупності сприятимуть з'ясуванню особливостей механізмів сучасної американської церемоніальної промови.

Церемоніальне мовлення як форма вербальної комунікації може вивчатися в декількох напрямках згідно з його структурними, лінгвістичними, прагматичними й культурними особливостями. Аналіз теоретичної літератури, проведений нами, дає підстави виокремити такі підходи до вивчення текстів САЦП, а саме: **структурний, лінгвокультурний та лінгвопрагматичний.**

Структурний підхід застосовується в процесі вивчення та аналізу композиції промови, виокремленні її складових частин. Під час побудови виступу спічрайтери обирають

конкретні композиційно-риторичні рішення, які реалізуються в архітектоніці тексту [7: 70]. Для певних типів тексту існують прототипічні зразки їхньої побудови, яких дотримуються учасники спілкування. Ці зразки визначають порядок структурних частин, з яких складається текст.

За нашими спостереженнями, церемоніальна промова відзначається певною композицією, тобто закономірним, вмотивованим змістом і задумом розміщення усіх частин виступу. Цілком слушним є аналіз САЦП згідно трихотомічної схеми античної риторики: вступ, основна частина й висновки [2: 161-164; 11: 83-93; 13: 178-179]. Вступ САЦП представляє собою звернення до аудиторії, часто у вигляді привітання та подяки. Призначення цієї частини дуже важливе, оскільки поява промовця, його вербальна й невербальна поведінка на сцені, перші слова звертання мають створити позитивний образ, ауру доброзичливості та зацікавити присутніх [13: 178]. У вступі промовець, як правило, називає тему виступу або зазначає соціально важливу комунікативну ситуацію, що дає привід для публічного виступу.

Головна частина САЦП містить основний інформаційний зміст повідомлення, який має різний характер у церемоніальному мовленні: від висловлення подяки видатним діячам країни, спогадів і вшанування пам'яті померлих та загиблих, опису історичних та іноді міфологічних подій, що передували урочистій події тощо, до аналізу роботи, виконаної за рік чи термін правління, та майбутніх перспектив у подоланні труднощів і росту держави.

Особливо важливими є останні слова промовця у виступі: якщо перші слова повинні привернути увагу аудиторії, то останні мають підсилити ефект від виступу [3: 40]. Підсумок американської церемоніальної промови спрямований до слухачів і відображає позицію мовця щодо майбутніх побажань, планів та їхньої реалізації з елементами переконання аудиторії до єднання, консолідації для подальшої активної діяльності з метою розвитку, уславлення держави, продовження справи її героїв. У церемоніальній промові підсумок набуває форми заклик – звернення до серця, розуму та емоцій слухачів [13: 179]. Іноді оратор може відійти від підготовленого манускрипту (*digressio*), коли виникає необхідність спонтанної реакції на репліки слухачів, у зв'язку з чим виступ набуває елементів спонтанного діалогу, який є недовготривалим та відповідає темі виступу, не порушуючи його композиційної структури [7: 73].

Під **лінгвокультурним підходом** розуміється бачення тексту з позиції ключових слів, концептів, що дозволяє акцентувати увагу дослідників на тематичній глибині, варіативності, широті інтерпретацій предметного змісту тексту. Він дає можливість уявлення про текст як про динамічне утворення, яке можна співвіднести з його історико-культурними особливостями. Лінгвокультурний підхід до вивчення тексту спрямований на „висвітлення особливостей менталітету народу, зумовлених його історією та відображених у мові, прецедентних текстах, концептосфері й культурних концептах” [8: 186].

Лінгвокультурне дослідження зосереджене на аналізові національної специфіки, що реалізується в умовах культурно-мовної взаємодії, та уособлює диференційні ознаки мовних одиниць, які можуть відображати (експліцитно чи імпліцитно) як лінгвістичні (фонетичні, лексичні, граматичні, стилістичні), так і екстралінгвістичні (соціальні, історичні, культурні, психологічні, етнічні) факти, властиві носіям мови тієї чи іншої національно-культурної спільноти. Національно-культурні цінності вважаються одними з основних складників культури у зв'язку з тим, що вони виконують певні функції в механізмах життя людини: координуючу, стимулюючу, регулюючу та інші [15: 6]. Про особливості світосприйняття народу свідчить мовна інформація про систему цінностей. Завдання лінгвокультурного дослідження полягає у вивченні національно-культурної семантики мовних одиниць з метою найбільш повного розуміння останніх та максимального наближення до їхнього сприйняття носіями мови й культури [5: 37].

До основних понять лінгвокультурології відносяться культурний концепт та прецедентні феномени [4: 8-33; 6: 143; 9: 5-13]. Концепт є осередком культури в ментальному світі людини: „Концепт – це ніби згусток культури у свідомості людини; те, у вигляді чого культура входить до ментального світу людини. І, з іншого боку, концепт – це

те, за допомогою чого людина сама входить до культури, а в деяких випадках і впливає на неї” [16: 40].

Культурні концепти як багатомірні змістові утворення та носії культурної інформації недоступні безпосередньому спостереженню, одним з джерел інформації про концепти у свідомості носіїв мови є семантика мовних одиниць [14: 21]. Мова є найкращим засобом у соціумі для виділення й опису природи концепту. Лінгвокультурологією вивчаються шляхи, засоби й принципи вербалізації концептів та їхнього функціонування в тексті шляхом зіставлення з аналогічними одиницями інших мов з метою виявлення культурно значущої інформації і культурно значущих концептів певної мови, що в результаті повинно привести до вичерпного опису мовної картини світу та її специфіки.

Питання вербалізації лінгвокультурного концепту не є до кінця вивченим у сучасній лінгвістиці. Різниця в підході до визначення сутності концепту полягає в характері об'єктивації змісту, але розкрити та описати когнітивні структури свідомості можна лише через їхню матеріалізацію в культурі, через такий універсальний код як мова. Лінгвокультурний концепт у мовній свідомості представлений як багатомірна сітка значень, які виражаються лексичними, фразеологічними, пареміологічними одиницями, прецедентними текстами, етикетними формулами, а також тактиками мовленнєвої поведінки.

Прецедентні феномени належать національно-культурному простору та входять до колективної когнітивної бази певної лінгвокультурної спільноти, вони уможливають процес збереження й передачі культурно значущої інформації [9: 7; 6: 142].

Прецедентні феномени: 1) добре відомі усім представникам національної лінгвокультурної спільноти; 2) актуальні в когнітивному (пізнавальному та емоційному) плані; 3) звертання (апеляція) до яких постійно поновлюється в мовленні представників тієї чи іншої національної лінгвокультурної спільноти [10: 58].

Серед прецедентних феноменів виокремлюють прецедентне ім'я, прецедентне висловлення, прецедентну ситуацію та прецедентний текст [10: 45-50; 6: 106-110]. Їх склад може з часом змінюватися, одні „випадають” з лінгвокогнітивної бази, втрачають статус прецедентних, інші, навпаки, набувають його. До того ж немає стійких кордонів між прецедентними феноменами: під час актуалізації одного з них одночасно відбувається актуалізація інших [6: 108].

Лінгвопрагматичний підхід до тексту тлумачить його як комунікативну одиницю та досліджує в ньому засоби реалізації мовного впливу [12: 4]. Вивчення американської церемоніальної промови з позиції цього підходу дозволить виокремити специфіку інтенційності текстів САЦП та їхню функціональну прагматику.

Застосування лінгвопрагматичного підходу на матеріалі нашого дослідження вимагає детального розгляду провідних функцій текстів сучасної американської церемоніальної промови, які за допомогою мовно-комунікативних засобів їхньої вербалізації передають специфіку прагматичної настанови САЦП.

Під мовно-комунікативними засобами в САЦП ми розуміємо сукупність засобів побудови виразного мовлення з метою прагматичного впливу на адресата, серед них засоби різного статусу – лексичні одиниці, риторичні фігури й тропи та мовленнєві акти.

Особливістю мовно-риторичних засобів є те, що вони спрямовані на ефект персуазивності, що визначається як: „процес переконання; дія, яка впливає на погляди чи наміри шляхом уживання певних аргументів або інших засобів, що справляють вплив на розум та відчуття й схиляють до рішучості прийняття рішень” [18] [Переклад наш – О.Г.]. Мовнориторичні засоби дозволяють посилювати або змінювати переконання аудиторії, яке формується, як правило, у результаті раціонально-емоційного впливу на свідомість людини.

Риторичні фігури й тропи спрямовані на здійснення непрямого мовленнєвого впливу на аудиторію і, як наслідок, її переконання [2: 174]. Мовнориторичні засоби вважаються більш ефективними для здійснення впливу на аудиторію, на відміну від чисто логічних форм аргументації [1: 53-54].

Сучасна американська церемоніальна промова як комунікативно-мовний продукт виконує основні функції публічного мовлення. Під функціями САЦП розуміємо „роль, яку виконують мовні одиниці при їхньому відтворюванні в мовленні” [17: 327]. Інвентар функцій

американської церемоніальної промови охоплює: емотивну, експресивну (емоційно-виразну), інтегративну, інспіративну /спонукальну, інформативну, комунікативну, контактновстановлювальну, культурологічну, персуазивну / впливову, розважальну та регулятивну функції.

Дослідження лінгвопрагматичного аспекту текстів САЦП може сприяти вирішенню проблеми продуктивності спілкування, що стосується як будь-якої мовної системи в цілому, так і американського церемоніального мовлення зокрема. Таке дослідження дає можливість розв'язати питання про практичне використання мовних засобів з метою ефективного впливу на адресата задля переконань у правильності ключових напрямів розвитку суспільства.

Отже, американська церемоніальна промова може досліджуватися за допомогою структурного, лінгвокультурного та лінгвопрагматичного підходів. Перший підхід є релевантним під час вивчення композиційної будови текстів САЦП; лінгвокультурний підхід сконцентрований на виявленні культурно значущої інформації, що міститься в концептах і прецедентних феноменах, та пошуках шляхів їхньої вербалізації в тексті. Лінгвопрагматичний підхід зосереджений на дослідженні засобів реалізації мовного впливу в промовах, що формується певними вербальними одиницями, вивчення яких уможливило встановлення характеру інтенційності текстів САЦП.

Перспективами подальшого дослідження може бути детальне вивчення засобів реалізації функцій, релевантних текстам САЦП, та виведення провідних функцій, що якнайкраще відображають лінгвопрагматичну настанову текстів сучасної американської церемоніальної промови.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Белова А. Д. Лингвистические аспекты аргументации: Лингвистика. Теория коммуникации. – К.: Киевский нац. ун-т им. Тараса Шевченко, 2003. – 304 с.
2. Вандишев В. М. Риторика: экскурс в историю вчень і понять: навч. посіб. – К.: Кондор, 2003. – 264 с.
3. Введенская Л. А. Композиция публичного выступления. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1976. – 54 с.
4. Воркачев С. Г. Концепт как лингвокультурологическая категория // Концепт счастья в русском языковом сознании. Опыт лингвокультурологического анализа. – Краснодар: Изд-во Кубанского гос. техн. ун-та, 2002. – С. 8–33.
5. Воробьев В. В. Лингвокультурология (теория и методы): монография / В. В. Воробьев. – М.: Изд-во Рос. ун-та дружбы народов, 1997. – 331 с.
6. Гудков Д. Б. Теория и практика межкультурной коммуникации. – М.: ИТДГК „Гнозис“, 2003. – 288 с.
7. Диденко М. А. Политическое выступление как тип текста (на материале выступлений немецких политических деятелей конца 20 века): дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Диденко Максим Александрович. – Одесса, 2001. – 214 с.
8. Карасик В. И. О категориях дискурса // Языковая личность: социолингвистические и эмотивные аспекты. – Волгоград – Саратов, 1998. – С. 185–197.
9. Красных В. В. Система прецедентных феноменов в контексте современных исследований // Язык, сознание, коммуникация: сб. статей / [ред. В. В. Красных, А. И. Изотов]. – М.: МАКС Пресс, 1997. – Вып. 2. – С. 5–13.
10. Красных В. В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология: курс лекций / В. В. Красных. – М.: ИТДГК „Гнозис“, 2002. – 284 с.
11. Кузнецов И. Н. Современная риторика: [учеб. пос.] – М.: „Дашков и К“, 2005. – 480 с.
12. Лиса Н. С. Структурні та лінгвопрагматичні особливості рекламного знака (на матеріалі англomовної реклами): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. филол. наук: спец. 10.02.04 „Германські мови“ / Н. С. Лиса. – Л., 2003. – 18 с.
13. Мацько Л. І. Риторика: навч. посіб. – К.: Вища школа, 2003. – 311 с.
14. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике. – Воронеж: Истоки, 2001. – 191 с.
15. Привалова И. В. Константная вариативность (опыт лингвистического исследования национально-культурных ценностей) // Язык, сознание, коммуникация: сб. статей / [отв. ред. В. В. Красных, А. И. Изотов]. – М.: МАКС Пресс, 2002. – Вып. 22. – С. 5–14.
16. Степанов Ю. С. Основы общего языкознания / Ю. С. Степанов. – М.: Просвещение, 1975. – 271 с.
17. Словник лінгвістичних термінів / [ред. Д. І. Ганич, І. С. Олійник]. – К.: „Вища школа“, 1985. – 360 с.
18. Oxford Advanced Learner's Dictionary. – [6 th edn.]. – Oxford, New York: Oxford University Press, 2000. – 1539 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Олена Гундаренко – кандидат філологічних наук, викладач кафедри германської філології Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: комунікативна лінгвістика, лінгвістика тексту, лінгвокультурологія, риторика.